

Я.М. Зяць
Л.В. Вартабедян
О.П. Онишків

УРОКИ РІДНОЇ МОВИ

3 клас

Посібник для вчителя

Видання друге, перероблене і доповнене

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА – БОГДАН

ББК 74.268.1Укр.я71
3-12

Рецензенти:

кандидат педагогічних наук, доцент

Онишків З.М.

вчитель початкових класів вищої категорії, вчитель-методист

Будна Н.О.

вчитель початкових класів вищої категорії, старший вчитель

Головка З.Л.

Автори: *Заяць Я.М.* (уроки 1–35, 60–92); *Вартабедян Л.В.* (уроки 36–59);
Онишків О.П. (уроки 93–120).

Заяць Я.М., Вартабедян Л.В., Онишків О.П.

3-12 Уроки рідної мови. 3 клас/Вид. 2-ге, перероблене і доповнене.
Посібник для вчителя. — Тернопіль:
Навчальна книга — Богдан, 2009. — 336 с.

ISBN 978-966-10-0759-7

У посібнику подано розгорнуті конспекти уроків рідної мови, зміст яких відповідає новій навчальній програмі Міністерства освіти і науки України та Державному стандарту початкової загальної освіти.

Автори пропонують різні типи уроків: засвоєння нових знань, повторення та перевірки знань із теми, контрольні роботи (аудіювання, диктант, діалог, списування), нестандартні уроки.

Наведено зразки бесід під час вивчення та закріплення нового матеріалу, опорні схеми, таблиці, малюнки, а також різні види роботи над мовним матеріалом, правилами: каліграфічні хвилинки, творчі завдання, казки тощо. Для фронтальної, групової, диференційованої роботи підібрано цікавий навчальний матеріал.

Значну увагу приділено роботі з розвитку усного та писемного мовлення.

Для уроків розвитку зв'язного мовлення передбачено використання зошитів з розвитку зв'язного мовлення “Говоримо, читаємо, пишемо” (3 клас) і посібника “Уроки позакласного читання та розвитку зв'язного мовлення” (3 клас) (Тернопіль: Навчальна книга — Богдан).

Для вчителів початкових класів, студентів педагогічних навчальних закладів.

ББК 74.268.1Укр.я71

Охороняється законом про авторське право.

*Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу автора чи видавництва.*

© Заяць Я.М., Вартабедян Л.В.,
Онишків О.П., 2004

© Навчальна книга — Богдан,
макет, художнє оформлення, 2009

ISBN 978-966-10-0759-7

Орієнтовне календарне планування

№ уроку	Тема уроку	№ стор.	Дата
1.	Закріплення знань про мову як найважливіший засіб людського спілкування. (<i>Вправи 1-7.</i>)	9	
2.	Рідна мова, мова державна. (<i>Вправи 8-13.</i>)	13	
3.	Усне мовлення. (<i>Вправи 14-20.</i>)	16	
4.	Писемне мовлення. (<i>Вправи 21-24.</i>)	19	
5.	Культура мовлення. (<i>Вправи 25-32.</i>)	22	
6.	Практичне засвоєння слів ввічливості під час спілкування. Навчальний діалог. (<i>Вправи 33-38.</i>)	25	
7.	Розвиток зв'язного мовлення “Ти і твій співрозмовник”. Складання оповідання за малюнком і планом.	30	
8.	Розвиток уявлень про текст, його тему і мету. Добір заголовка. (<i>Вправи 39-43.</i>)	31	
9.	Визначення теми і мети висловлювання у текстах-розповідях, описах і міркуваннях, добір заголовків. (<i>Вправи 44-48.</i>)	34	
10.	Визначення теми і мети висловлювання. Добір заголовків до текстів. Визначення та інтонаційне виділення у реченнях тексту слів, найважливіших для вираження думки. (<i>Вправи 49-56.</i>)	38	
11.	Абзац. Дотримання абзаців під час складання текстів. (<i>Вправи 57-61.</i>)	43	
12.	Зв'язок між реченнями в тексті. Спостереження за різними засобами зв'язку. Частини тексту. (<i>Вправи 62-69.</i>)	46	
13.	Спостереження за ознаками художніх, науково-популярних та ділових текстів. Складання текстів-інструкцій. (<i>Вправи 70-76.</i>)	49	
14.	Написання листа рідним, друзям. Закріплення етичних навичок у ході складання письмових висловлювань. (<i>Вправи 77-80.</i>)	55	
15.	Розвиток зв'язного мовлення “Як ми розмовляємо”. Тип, темп, тон мовлення.	58	
16.	Складання письмових запрошень і привітань. (<i>Вправи 81-86.</i>)	58	
17.	Підсумковий урок з теми “Текст”.	60	
18.	Контрольна робота. Диктант №1.	63	
19.	Аналіз контрольного диктанту.	66	
20.	Речення. Закріплення вивченого про речення в 1-2 класах. (<i>Вправи 87-90.</i>)	66	
21.	Розвиток умінь сприймати і передавати інтонацію речень, різних за метою висловлювання. Правильне інтонування речень. (<i>Вправи 91-100.</i>)	69	
22.	Звертання у спонукальних реченнях. Розділові знаки при звертанні. (<i>Вправи 101-105.</i>)	73	

Мова і мовлення

УРОК 1

Тема. Закріплення знань про мову як найважливіший засіб людського спілкування. (*Вправи 1-7.*)

Мета. Розширювати уявлення учнів про українську мову як засіб спілкування між людьми та про суспільне значення і розвиток української мови; закріплювати і поглиблювати знання алфавітних назв літер; розвивати мовлення школярів, збагачувати їх словниковий запас; виховувати почуття любові до рідного краю і материнської мови.

Обладнання. Прислів'я про слово, таблиця “Український алфавіт”, словники української мови, казка, схема-опора.

Хід уроку

I. Організація класу до уроку.

Дзвонить дзвіночок: Дзелень, дзелень!

Сміється сонце, збудився день.

Кличе дзвіночок: Бім-бам! Бім-бам!

Урок розпочати час школярам.

II. Вступ.

1. Ознайомлення з підручником “Рідна мова” для 3 класу.

— Прочитайте, як називається наш підручник.

— Хто його написав?

— Як ви вважаєте, чому саме таку назву має підручник?

— До яких ще слів можна дібрати слово “рідний”, “рідна”?

— Розгляньте малюнок на обкладинці. Назвіть предмети, зображені на ньому.

— Поміркуйте, який зв'язок між рідною мовою і тим, що бачимо на малюнку.

— Розгорніть підручник. Зверніть увагу на умовні позначення. Прочитайте, що вони означають.

2. Робота над віршем “Рідна мова”, с. 3.

1) Читання вірша учнями.

2) Бесіда за змістом вірша:

— Яку назву має вірш?

— Хто його написав?

— Якою є наша мова?

— До чого закликає нас поетеса?

3) Заучування вірша напам'ять (3-4 строфи).

3. Каліграфічна хвилинка.

Перше вересня — День знань.

- Вимовте звуки у кожному слові.
- Назвіть букви, якими позначаються ці звуки.
- Поділіть кожне слово на склади.
- Які слова не можна перенести з рядка в рядок? Чому?

III. Вивчення нового матеріалу.

1. Повідомлення теми та мети уроку.

— Ми починаємо роботу над вивченням теми “Мова і мовлення”. Спробуємо поповнити свою мовну скарбничку новими знаннями й уміннями, адже життя людини без мови немислиме, неможливе. Мова — це шлях, яким кожен із нас іде від колиски до усвідомлення себе громадянином. Її потрібно не лише любити, а й берегти, вивчати і знати.

2. Робота над казкою.

Жили в давнину три брати, займалися вони мисливством. Одного разу, полюючи, перейшли вони межі своїх володінь і потрапили в царство злого чарівника. Той захопив їх у неволю і придумав усім жорстоку кару: одного зробив сліпим, другого — глухим, а третього — німим.

Першим прийшов додому сліпий брат, пізніше повернувся глухий, а третій втратив дар мови і не зміг повернутися додому ...

— Чому так сталося, що третій брат не дістався свого дому?

(Міркування учнів.)

3. Робота з підручником “Поміркуймо разом” (вправи 1, 2).

4. Фронтальна бесіда.

- Для чого людям потрібна мова?
- З чого складається наша мова?
- В який спосіб можна про щось розповідати один одному?
- Чому у людей є потреба розмовляти між собою?
- Як мова допомагає у навчанні та праці?
- Чи вміють розмовляти між собою птахи, комахи?

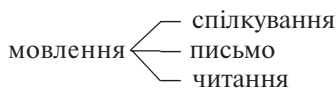
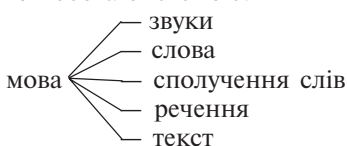
5. Висновок.

Мова — найважливіший засіб обміну думками між людьми, пізнання світу і передачі досвіду від одного покоління до іншого. Без мови й дня не може існувати людина, суспільство. Ґрунтовне знання мови дає змогу висловлювати думки точно, виразно, красиво. А недостатнє володіння мовою стає причиною різних життєвих негараздів.

6. Словникова робота. Складіть речення з даними словами.

Спілкуватися, розмовляти, бесідувати, говорити один з одним, обмінюватися думками, розмовляти, балакати, гомоніти.

7. Робота зі схемою.

УРОК 60

Тема. Суфікс. Творення слів з найуживанішими суфіксами.
(Вправи 278-293.)

Мета. Ознайомити учнів з істотними ознаками суфіксів; формувати навички творення слів за допомогою суфіксів; розвивати уміння зіставляти, виділяти істотні ознаки, за якими можна розрізнати частини слова; виховувати бажання працювати та бережне ставлення до предметів праці людей.

Обладнання. Казка про частини слова, загадки, прислів'я, малюнки праці людей різних професій.

Хід уроку

I. Організація класу до уроку.

II. Перевірка домашнього завдання (вправа 277).

- Про кого ви дізналися з тексту вправи?
- Що вам відомо про життєвий і творчий шлях Андрія Малишка?
- Поясніть вживання апострофа у словах тексту вправи.

III. Повторення вивченого матеріалу.

1. Словниковий диктант.

В'язати, під їзд, з'явився, роз їхатись, безділля, згорнути, розсипати, розписка, схопити, створити, здоров'я, дев'ять, бездонний, зрозумів.

2. Граматичне завдання.

- Запишіть, розкриваючи дужки.

1 варіант. (Біля)(під')їзду нового будинку зупинилася машина.

2 варіант. Радісні новосели (в')їжджають (у)дім.

- Випишіть слова з префіксом і поділіть рисками для переносу.

IV. Вивчення нового матеріалу.

1. Лінгвістична казка.

Дружно жили префікс, корінь, суфікс, закінчення. Але одного разу корінь почав хвалитися, що він найголовніший, бо в ньому заховане смислове значення слова. Тут обізвалося закінчення: "Без мене ви б не зв'язалися з іншими словами". Префікс зауважив, що він може змінити значення слова. Тільки прийшов суфікс, щоб і собі похвалитися, як господар закрив зошит.

- Як ви думаєте, чим міг похвалитися суфікс? (Відповіді учнів.)

2. Повідомлення теми і мети уроку.

— На сьогоднішньому уроці ми працюватимемо над останньою значущою частиною слова — над суфіксом.

— Пригадайте, де може стояти в слові суфікс. (Між коренем і закінченням; після кореня, якщо в слові закінчення немає.)

3. Спостереження за словотворчою роллю суфіксів.

а) Робота із схемами (за вправою 278).

— Утворіть слова і поясніть значення кожного з них.

— Запишіть утворені слова, позначте у них суфікси (^).

Висновок. Суфікс — це частина слова, що стоїть після кореня.

б) Засвоєння правила (с. 112).

в) Вправа 279.

— Назвіть суфікси у словах.

— Якого значення надають словам суфікси **-еньк**, **-ищ**?

— Чи є спільнокореневими слова **ніж** і **ніжка**, **річ** і **річка**?

г) Ознайомлення з порядком розбору слів за будовою (за вправою 280).

— Зверніть увагу на те, що необхідно зробити, щоб визначити суфікс

у слові.

— Спишіть подані слова і позначте у них суфікси.

Висновок. Суфікс надає слову нового значення або відтінку.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

1. Тренувальні вправи.

а) Творча робота (за вправою 284).

— За допомогою поданих суфіксів утворіть нові слова.

(Звернути увагу учнів на можливі зміни голосних і приголосних звуків у коренях під час творення нових слів: **ніж** — **ножик**, **нога** — **ніжка**, **кожух** — **кожушок**.)

б) Вправа 287 (усно).

— Утворіть за допомогою суфіксів зменшувально-пестливі форми від імен своїх однокласників (хлопчиків і дівчаток).

— Виберіть ту форму свого імені, яка вам найбільше подобається і ви хотіли б, щоб вас так називали.

2. Поетична хвилинка.

а) Вірш “Про що говорять звірі” (за вправою 282).

— Виберіть з вірша споріднені слова парами.

— Що означають слова з суфіксами в цих парах?

б) Вірш “Сніг” (за вправою 285).

— У виділених словах вкажіть їх частини.

— Які слова у вірші вжиті в переносному значенні?

3. Робота із загадками.

а) Вправа 288 (відгадка — *ромашка*).

— Знайдіть слова із суфіксами і подумайте, від яких слів вони утворені.

Я кругленька, червоненька,

З хвостиком тоненьким.

На городі мене рвуть

І до столу подають. (*Редиска*)

— Доберіть спільнокореневі слова до слова **кругленька**.

Котиться клубочок
Зовсім без ниточок.
Замість ниточок —
Триста голочок. (*Їжак*)

— Від слова-відгадки утворіть нові слова за допомогою суфіксів.

4. Робота з текстом.

Вправа 290.

— Висловіть свої міркування над прочитаним.

— Які слова у тексті відповідають поданим моделям? (*Дерево, народна, виростила*).

Фізкультхвилинка (*повторити вивчені вправи*).

5. Розвиток зв'язного мовлення.

а) За матеріалами вправи 283.

— Про що ви дізналися із тексту?

— Яку кінцівку можна було б додати до цього тексту?

(*Пропонується провести виховну бесіду про роль книги у житті людини і зробити висновок про те, що у виготовленні кожної книжки бере участь багато людей різних професій, а людську працю треба цінувати й поважати.*)

б) За матеріалами вправи 292.

— Висловіть свої міркування на запропоновану тему.

— До слова **хліб** доберіть кілька спільнокореневих слів. За допомогою чого вони утворені?

— Складіть (усно) поради дошкільнятам про те, як треба берегти хліб.

(*Використовуються малюнки праці хліборобів.*)

в) Каліграфічна хвилинка.

Х х Хх хл лі іб хліб

На чорній землі білий хліб родить.

Хліб — усьому голова.

— Як ви розумієте зміст прислів'їв?

— Вимовте звуки у слові **хліб**. Якими буквами вони позначені на письмі?

6. Коментоване письмо.

Вправа 291.

а) Добір спільнокореневих слів із суфіксом **-ар**.

б) Складання і запис речень з виділеними словами.

в) Усний опис процесу праці за малюнком.

7. Гра "Творимо слова".

а) Прочитай слово *Буквар*.

В кінці слова живе **-ар**.

Якщо казки пише **-ар**,

Його звуть усі ... (*казкар*).

Коли байки пише **-ар**,

Тоді звуть його ... (*байкар*).

На воротах стоїть **-ар**,

МОВНІ ТЕМИ

Оцінювання мовних знань і вмінь в 3 класі здійснюється двічі на семестр.

Перевірка проходить фронтально в письмовій формі із застосуванням тестових завдань.

Матеріали для перевірки. Завдання тестового характеру, складені на матеріалі слова, сполучення слів, речення, груп пов'язаних між собою речень.

Учні 3 класу пропонується 8 завдань: чотири завдання із варіантами відповідей і чотири — без опори на запропоновані варіанти.

Оцінювання. Кожне завдання першого типу оцінюється 1 балом, другого типу — двома балами.

ТВІР (УСНИЙ)

У 3 класі учні складають розповідь за малюнком, опорними словами, вводять елементи опису; описують найпростіші явища, предмети за зразками та поданим планом; будують міркування за даним початком та опорними словосполученнями. Обсяг усних творів — 5–6 речень.

Оцінювання. У монологічному висловлюванні оцінюють його зміст і форму (мовне оформлення). За усне висловлювання (переказ, твір) ставлять одну оцінку — за зміст, враховуючи при цьому якість мовного оформлення. Уміння будувати зв'язне висловлювання оцінюється за такими критеріями:

Рівень навчальних досягнень учнів	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів
І Початковий	1	Учень (учениця) буде лише 1-2 речення або переказує окремі фрагменти змісту, що не утворюють зв'язний текст, демонструючи обмежений лексичний запас і припускаючись великої кількості мовних (лексичних, граматичних) помилок.
	2	Учень (учениця) буде 2-3 речення або переказує окремі фрагменти змісту, що не утворюють зв'язний текст, при цьому лексичний запас обмежений, мовних помилок не дуже багато.
	3	Учень (учениця) буде більше трьох речень або переказує окремі фрагменти змісту, що не утворюють зв'язний текст, демонструючи збіднений лексичний запас, припускаючись окремих мовних помилок.

II Середній	4	Учень (учениця) будує текст, який відзначається певною зв'язністю, але збіднений змістом; у висловлюванні наявні такі недоліки: відхилення від авторського тексту (переказ) або від теми (твір), порушення послідовності викладу, відсутні зачин або кінцівка, збіднена лексика, є мовні помилки.
	5	Учень (учениця) будує текст, який відзначається певною зв'язністю, але збіднений змістом; у висловлюванні допущено 3-4 із перерахованих нижче недоліків: відхилення від авторського тексту (переказ) або від теми (твір), порушення послідовності викладу, відсутні зачин або кінцівка, збіднена лексика, є мовні помилки.
	6	Учень (учениця) будує текст, який відзначається певною зв'язністю, але збіднений змістом; створене висловлювання має 1-2 з таких недоліків: відхилення від авторського тексту (переказ) або від теми (твір), порушення послідовності викладу, відсутні зачин або кінцівка, збіднена лексика, є мовні помилки.
III Достатній	7	Учень (учениця) правильно будує (переказує) текст, розкриває його загальний зміст і головну думку, проте не висловлює своєї думки з приводу сказаного, припускається більше трьох мовних помилок; у тексті наявні зачин, основна частина і кінцівка.
	8	Учень (учениця) правильно будує (переказує) текст, розкриваючи його загальний зміст і головну думку; у тексті наявні всі структурні частини (зачин, основна частина, кінцівка), проте не висловлено власної думки школяра з приводу сказаного, допущено 2-3 мовні помилки.
	9	Учень (учениця) правильно будує (переказує) текст, розкриває його загальний зміст і головну думку; дотримується структури тексту (зачин, основна частина і кінцівка), однак не висловлює своєї думки з приводу сказаного, припускається однієї мовної помилки.
IV Високий	10	Учень (учениця) вправно будує (переказує) текст, розкриває його зміст і головну думку; своє ставлення до предмета розмови висловлює не дуже впевнено; лексика багата, допущено 1-2 мовні помилки.
	11	Учень (учениця) вправно будує (переказує) текст, розкриває його зміст і головну думку; висловлює й аргументує своє ставлення до висловлюваного, але не дуже впевнено; лексика багата, мовні помилки відсутні.
	12	Учень (учениця) вправно будує (переказує) текст, розкриває його зміст і головну думку; впевнено висловлює й аргументує своє ставлення до висловлюваного, демонструючи багатство лексики і не допускаючи мовних помилок.

ДИКТАНТ

Основною формою перевірки орфографічної та пунктуаційної грамотності є контрольний текстовий диктант, який проводиться в 3 класі двічі на семестр.

Перевіряються вміння: правильно писати слова на вивчені орфографічні правила та словникові слова; ставити розділові знаки відповідно до опрацьованих правил пунктуації; належно оформлювати роботу.

Матеріал для перевірки. Використовується текст, доступний для учнів 3 класу. Обсяг диктанту: I семестр — 50–55 слів, II семестр — 60–65 слів.

Оцінювання. Диктант оцінюється однією оцінкою на основі таких критеріїв:

- орфографічні та пунктуаційні помилки оцінюються однаково;
- помилка в одному й тому самому слові, яке повторюється в диктанті кілька разів, вважається однією помилкою; помилки на одне правило, але в різних словах, вважаються різними помилками;
- розрізняють грубі і негрубі помилки (негрубими вважаються такі помилки: повторення тієї самої літери в слові; поодинокі випадки недописування літери в кінці слова (не за правилом); двічі підряд написане те саме слово в реченні). Дві негрубі помилки прирівнюються до однієї грубої;
- п'ять виправлень (неправильне написання на правильне) прирівнюється до однієї помилки;
- орфографічні та пунктуаційні помилки на невивчені правила виправляються, але не враховуються.

Нормативи оцінювання:

Рівень	Бали	Кількість припустимих помилок
Початковий	1	9 і більше
	2	8
	3	7
Середній	4	6
	5	5
	6	4
Достатній	7	3
	8	2
	9	1
Високий	10	1 негруба помилка або 2–3 виправлення
	11	1 охайне виправлення
	12	—

ПЕРЕКАЗ

Перевірка вміння переказувати текст письмово здійснюється фронтально: учням пропонується написати переказ тексту, прочитаного вчителем.

Матеріалом для письмового переказу може бути текст-розповідь, текст-опис чи текст-міркування.

За письмовий переказ виставляють дві оцінки: за зміст і за грамотність. У журнал заносять тільки оцінку за зміст.

Оцінювання змісту зв'язного висловлювання здійснюється за такими ж критеріями, що й усний твір.

Навчальне видання

Заяць Ярослава Миколаївна
Вартабедян Людмила Володимирівна
Онишків Ольга Петрівна

УРОКИ РІДНОЇ МОВИ

3 клас

Навчальний посібник

Головний редактор *Богдан Будний*
Редактор *Любов Левчук*
Обкладинка *Володимира Басалиги*
Комп'ютерна верстка *Тетяни Золоєдової*

Підписано до друку 24.04.2009. Формат 60×84/16. Папір друкарський.
Гарнітура Таймс. Умовн. друк. арк. 19,5. Умовн. фарбо-відб. 19,5.

Видавництво «Навчальна книга — Богдан»
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
ДК №370 від 21.03.2001 р.

Навчальна книга — Богдан, а/с 529, м.Тернопіль, 46008
тел./факс (0352) 52-19-66; 52-05-48; 52-06-07.
publishing@budny.te.ua
www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-0759-7

